

УДК: 376-056.263:376.035:316.614](091)(477)

В.М. Шевченко

shevchenko_volodumur@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Відомості про автора: Володимир Шевченко, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, Київ, Україна. Email: shevchenko_volodumur@ukr.net

Contact: Volodymyr Shevchenko, PhD, Institute of special pedagogic National academy of pedagogical sciences. Email: shevchenko_volodumur@ukr.net

Шевченко В.М. Організація ігрової діяльності дітей з порушеннями слуху в дошкільному закладі. У статті автор розкриває роль та значення ігор у вихованні дітей з порушеннями слуху, особливості ігор дітей, формулює завдання, висвітлює організацію ігрової діяльності в дошкільному закладі. Автор зазначає, що гра є одним з тих видів дитячої діяльності, який використовується дорослими з метою виховання дошкільників, навчаючи їх різних дій з предметами, способів і засобів спілкування. При правильному і послідовному керівництві дорослих гра стає важливим засобом морального, розумового і мовного розвитку дітей з порушеннями слуху. Через формування і збагачення предметної та ігрової діяльності можна впливати на ті сторони розвитку дитини, які страждають внаслідок зниження слуху. Основне завдання ігрової діяльності дошкільників з порушеннями слуху - формування самої діяльності: розвиток інтересу до ігор, навчання діям з іграшками, формування рольової поведінки, вміння використовувати предмети-замінники та уявні предмети і дії, прагнення відображати в іграх дії людей та їх відносини, уміння розгортати і збагачувати сюжети ігор. Щоб навчання ігор відбувалося повноцінно та вони виконували свою розвиваючу функцію, в дитячих закладах повинні бути створені необхідні умови. Це пов'язано з тим, що гра як вид діяльності, спрямована на пізнання дитиною навколишнього світу шляхом активної співучасті у праці та повсякденній життєдіяльності людей. Формування ігрової діяльності дітей з порушеннями слуху будується з урахуванням закономірностей гри дітей раннього і дошкільного віку, також враховується своєрідність ігор глухих та слабочуючих дошкільників. У грі дитина пізнає навколишній світ, розвивається її мислення, мова, почуття, воля, формуються

взаємостосунки з однолітками, відбувається становлення самооцінки і самосвідомості, довільність поведінки. Розвиток дитини в грі відбувається, насамперед, за рахунок різноманітної спрямованості її змісту.

Ключові слова: гра, ігрова діяльність, діти з порушеннями слуху, керівництво іграми.

Шевченко В.Н. Организация игровой деятельности детей с нарушениями слуха в дошкольном заведении. В статье автор раскрывает роль и значение игр в воспитании детей с нарушениями слуха, особенности игр детей, формулирует задачи и освещает организацию игровой деятельности в дошкольном заведении. Автор отмечает, что игра является одним из тех видов детской деятельности, который используется взрослыми в целях воспитания дошкольников, обучая их различным действиям с предметами, способам и средствам общения. При правильном и последовательном руководстве взрослых игра становится важным средством нравственного, умственного и речевого развития детей с нарушениями слуха. Через формирование и обогащение предметной и игровой деятельности можно влиять на те стороны развития ребенка, которые страдают вследствие снижения слуха. Основная задача игровой деятельности дошкольников с нарушениями слуха - формирование самой деятельности: развитие интереса к играм, обучение действиям с игрушками, формирование ролевого поведения, умение использовать предметы-заменители и воображаемые предметы и действия, стремление отражать в играх действия людей и их отношения, умение разворачивать и обогащать сюжеты игр. Чтобы обучение игр происходило полноценно и они выполняли свою развивающую функцию, в детских учреждениях должны быть созданы необходимые условия. Это связано с тем, что игра как вид деятельности, направленная на познание ребенком окружающего мира путем активного соучастия в труде и повседневной жизнедеятельности людей. Формирования игровой деятельности детей с нарушениями слуха строится с учетом закономерностей игры детей раннего и дошкольного возраста, также учитывается своеобразие игр глухих и слабослышащих дошкольников. В игре ребенок познает окружающий мир, развивается его мышление, речь, чувства, воля, формируются взаимоотношения со сверстниками, происходит становление самооценки и самосознания, произвольность поведения. Развитие ребенка в игре происходит, прежде всего, за счет разнообразной направленности ее содержания.

Ключевые слова: игра, игровая деятельность, дети с нарушениями слуха, руководство играми.

Shevchenko V. Organization of play for children with hearing impairment in preschools. The author reveals the role and importance of games in the education of children with hearing impairment. Highlights features kids games, formulates objectives, organization of play in preschools. The author notes that the game is one of those kinds of children's activities that is used by adults to educate preschoolers. The game teaches them various actions with objects, methods and means of communication. With proper and consistent management of adult game is an important means of moral, intellectual and language development of children with hearing impairment. Child development and early school age is associated with the formation of the subject, gaming, graphic, constructive, work. This process is knowledge of objects and phenomena of the world, the relationships people develop language and communication skills, is the origin of the human person. The full formation of these activities in children with hearing impairment is in the process of targeting them through the game. The main objective of the game of preschool children with hearing impairment - forming activity itself. This refers to the development of interest in the games, training actions with toys, role-forming behavior, ability to use substitute objects and imaginary objects and actions reflect the aspirations of the people in the games and their relationships, ability to expand and enrich the scenes games. To study the games and was fully play its developmental function in children's institutions must be created the necessary conditions. The most important condition in the games of children with hearing Games is constant guidance from the teacher. Depending on the age of the children it is different. Formation of play for children with hearing impairment is based on patterns of games infants and preschool children. Also take into account the uniqueness of games deaf and hard of hearing preschool children.

Key words: game play activity, children with hearing impairment, management games.

Вирішення теоретичних і практичних проблем розбудови системи національної освіти – її пріоритетної мети, структури, змісту, наукових та організаційних засад – зумовлює потребу у продукуванні нових ідей виховання дітей дошкільного віку з порушеннями слуху.

Згідно загальноприйнятого визначення, *гра* - один з тих видів дитячої діяльності, який використовується дорослими з метою виховання дошкільників, навчаючи їх різних дій з предметами, способів і засобів спілкування. У грі дитина розвивається як особистість, у неї формуються ті сторони психіки, від яких надалі будуть залежати успішність її навчальної і трудової діяльності та стосунки з людьми. Гра для дітей дошкільного віку - найулюбленіший, бажаний і цікавий вид діяльності. Не даремно педагоги вважають гру вершиною дитячого щастя і благополуччя, запорукою психічного і фізичного здоров'я, комфортності.

Дослідження даної проблеми (Жуковська Р., Маркова Т., Менджерицька Д., Поніманська Т., Саморукова П., Усова О. та ін.) показали, що місце гри у пізнанні світу інше, ніж праці і навчання. У ній здійснюється практичне, дійове засвоєння раніше одержаних знань. Інтерес дитини до гри поступово вичерпується відповідно до рівня засвоєння знань і умінь, які її складають, тому вона розвивається, з'являються нові сюжети, ролі.

Метою статті є зазначення важливості виховання дітей дошкільного віку з порушеннями слуху в умовах реформування освіти.

Розвиток дитини раннього та дошкільного віку пов'язаний з формуванням предметної, ігрової, образотворчої, конструктивної, трудової діяльності, в процесі яких відбувається пізнання предметів і явищ навколишнього світу, відносин людей, розвивається мова і навички спілкування, відбувається зародження особистості людини. Повноцінне формування цих видів діяльності у дітей з порушеннями слуху відбувається в процесі цілеспрямованого впливу на них за допомогою гри.

У грі діти орієнтуються в мотивах діяльності дорослих, засвоюють правила соціальної поведінки і моральні норми, що діють у суспільстві [4, с. 303].

При правильному і послідовному керівництві дорослих гра стає важливим засобом морального, розумового і мовного розвитку глухих і слабочуючих дітей. Через формування і збагачення предметної та ігрової діяльності можна впливати на ті сторони розвитку дитини, які страждають через зниження слуху [2, с. 92-93].

Ігри глухих дошкільників триваліші, ніж у чуючих однолітків. Глухі діти не завжди можуть самостійно усвідомити приховані стосунки, зате наочні предметні дії відображають в іграх детально. У слабочуючих дітей, які користуються фразовою мовою, як правило, рівень гри вище: у старшому дошкільному віці у них з'являється сюжетно-рольова гра, однак вона не досягає рівня гри нормально чуючих однолітків [1, с. 177].

Основне завдання навчання ігрової діяльності дошкільників з порушеннями слуху - формування самої діяльності: розвиток інтересу до ігор, навчання діям з іграшками, формування рольової поведінки, вміння використовувати предмети - замітники та уявні предмети і дії, прагнення відображати в іграх дії людей та їх відносини, уміння розгортати і збагачувати сюжети ігор. У грі можуть бути реалізовані й інші, важливі для психічного розвитку дитини з вадами слуху завдання.

Завдання дидактичної гри полягає в тому, щоб навчити дітей правильно, повно і точно сприймати предмети, їх властивості і відносини (величину, форму, колір, просторові відносини і т.д.). Завдання морального розвитку пов'язані з можливістю відображення в іграх відносин людей, норм поведінки. Розвиток дитини в грі має важливе значення для її розумового виховання. Через підбір тематики

ігор розширюються уявлення дітей про навколишній світ, його предмети і явища. У грі повноцінно може бути реалізовано завдання мовленнєвого розвитку дітей з порушеним слухом. Оскільки у грі дитина взаємодіє з іншими дітьми, з дорослими, тут мотивовано й природно може бути організовано мовне спілкування [1, с. 172-173].

Для того, щоб навчання ігор проходило повноцінно, необхідно створити для них умови протягом дня, передбачити їх у режимі. Навчання ігор відбувається в різних формах: у вільній діяльності дітей, на прогулянках, на заняттях з різних розділів програми і на спеціальних заняттях по грі. У залежності від кількості часу гри можуть бути дидактичними або сюжетно-рольовими. На прогулянці проводять рухливі ігри, ігри з піском, снігом та іншими природними матеріалами.

Найважливішою умовою навчання дітей з порушеннями слуху ігор є постійне керівництво з боку вихователя, що у залежності від віку дітей носить різний характер. З маленькими дітьми вихователь обіграє іграшки, показує можливі способи їх використання. У середній групі допомагає дітям підібрати іграшки для ігор, вводить в ігри дітей предмети-замінники, показує можливі ролі. У старших групах його керівництво полягає у проведенні підготовчої роботи, планування з дітьми ігор, пропозиції підготовчої роботи, пропозиції варіювання сюжету і т.д. [2, с. 97].

Формування ігрової діяльності дітей з порушеннями слуху будується з урахуванням закономірностей гри дітей раннього і дошкільного віку. В процесі навчання також враховується своєрідність ігор глухих та слабочуючих дошкільників.

При роботі з дітьми переддошкольного віку важливо викликати інтерес до іграшок, бажання грати, засвоїти предметні дії з іграшками, навчити переносити дії, здійснювані з одними іграшками, на інші. На цьому етапі закладаються передумови майбутньої сюжетної гри. У більшості випадків глухі і слабочуючі малюки не вміють грати з сюжетними іграшками, а обмежуються маніпулюванням, тобто крутять іграшки, перекладають з місця на місце, безцільно катають машини або водять ляльок по кімнаті. Ігри носять нетривалі характер і швидко закінчуються.

Основним змістом роботи з дітьми двох-трирічного віку є формування предметно-ігрових дій. Оволодіння діями з ігровими предметами - основа процесуальних ігор. Навчання предметним діям відбувається в побуті, при формуванні навичок самообслуговування, на заняттях з ознайомлення з навколишнім світом. Діти повинні не тільки зрозуміти призначення кожної іграшки, а й освоїти способи дії з нею. На першому році навчання діти вчаться правильно відтворювати дії з ляльками та іншими сюжетними іграшками, поступово включаючи в гру посуд, одяг та ін. Вихователь спонукає дітей розглядати іграшки, порівнювати їх, розвиваючи увагу, пам'ять. Основні іграшки, які

використовуються на цьому етапі, - ляльки, іграшки-тварини: ведмедик, зайчик, собака, кішка, машини, м'ячі, одяг, меблі, посуд для ляльок. Вихователь демонструє дітям спочатку різні способи дій з однією іграшкою, потім кілька ігрових дій об'єднуються в нескладний сюжет.

Основним методом навчання гри дітей двох-трирічного віку є виконання дій з наслідування вихователя. Роботу з малюками починають з виконання пов'язаних дій, тобто дитина одночасно з дорослими виконує ті ж дії з аналогічною іграшкою.

Ігри молодших дошкільнят включають більшу кількість дій з іграшками, в них відображається те, що діти бачать у реальному житті. Важливо, щоб діти засвоїли логіку і послідовність ігрових дій, навчилися окремі дії об'єднувати в єдиний сюжет. Проведенню ігор передують спостереження за діями дорослих, предметами, якими вони користуються, а також розгляд малюнків, обігрування іграшок. Діти вчаться переносити спостережувані дії в гру за допомогою вихователя, який демонструє правильну послідовність дій у грі. Такі ігри носять характер дидактичних, тому що з їх допомогою діти опановують послідовність дій, а потім вчаться переносити їх у власну діяльність в реальному житті.

Накопичення досвіду ігрових дій, розширення кількості сюжетів ігор дають можливість ускладнити ігрову діяльність дітей шляхом використання предметів-замінників. Їх використання доцільне тоді, коли у дітей накопичений досвід дій з реальними предметами та іграшками. Важливе значення має послідовність введення предметів-замінників (Вигодська Г.Л.). Коли вихователь тільки приступає до навчання ігор з використанням замінників, він демонструє дію з реальним предметом (праскою, гребінцем). Потім у відсутність реального предмета підшукується і перейменовується відповідний предмет (наприклад, брусок як праска) та демонструється дія з ним.

Для глухих дітей характерно, що в міру оволодіння ігровою діяльністю їх ігрові дії стають більш розгорнутими, повними, починають рясніти подробицями, деталями. Так, годуючи ляльку, дитина вже не обмежується тим, що підносить ложку до її рота. Попередньо вона наливає їжу з каструлі в тарілку, помішує їжу, дмухає на неї, щоб не обпекти ляльку, наливає добавку з каструлі і знову годує і т.д.

В процесі накопичення дітьми досвіду дій з предметами-замінниками та засвоєння сенсу їх використання вихователь показує дії лише реальним предметом, разом з дітьми підшукує предмет-замінник і позначає його новим ім'ям, але не демонструє дії з ним. У старшому дошкільному віці вже буває досить простого вказівки на можливість використання будь-якого поліфункціонального предмета в ролі сюжетної іграшки (наприклад, ця паличка буде термометром). Слід пам'ятати, що замішувачий предмет повинен мати схожість з реальним предметом.

Так, використання палички в ролі термометра більш доречно, ніж ручки або олівця. Перш ніж вводити умовний предмет, потрібно бути впевненим у тому, що діти добре оволоділи діями з реальним предметом і що вони розуміють предметну співвіднесеність слова (наприклад, використовували в іграх справжній або іграшковий термометр, користувалися ложкою при годуванні ляльки і т.д.).

Таким чином, в роботі з глухими і слабочуючими дітьми у віці від двох до чотирьох років основна увага звертається на оволодіння ними структури і послідовності предметно-ігрових дій як способу побудови гри, де в якості основи гри виступає реальна предметна дія, яка імітується через дії з ігровим предметом. Проводяться такі ігри як «Лялька захворіла», «Прання», «Купання ляльки» і т.д. [2, с. 102].

В процесі оволодіння структурою і послідовністю ігрових дій у дітей з порушеннями слуху середнього дошкільного віку починає формуватися рольова поведінка. При такому способі гри основним у сюжеті є персонаж, характерну поведінку якого дитина імітує, підпорядковуючи їй ігрові дії. Недостатнє розуміння взаємин людей, труднощів вербального позначення ролі дошкільнятами з порушеним слухом повинні спонукати вихователя накопичити багато вражень про діяльність дорослих, спочатку тих, хто оточує дитину в дитячому садку (няні, виховательки, кухарі, медсестри), а потім і тих, з ким діти зустрічаються рідше (лікаря, продавця). Значення вихователя під час навчання дітей рольовій поведінці також дуже велике: беручи участь в грі з певної теми, він показує дітям ігрові можливості різних ролей. Якщо спочатку діти при освоєнні ролі переважно прагнуть відтворити ігрові дії, то в старшому дошкільному віці увага акцентується на взаєминах людей. Вихователь фіксує увагу дітей на цьому, беручи участь в грі, демонструє різні почуття та емоції.

Розширення уявлень про професійну зайнятість людей відбувається різними шляхами: перш за все, організовуються спеціальні спостереження за діяльністю, наприклад, кухаря. Пояснивши, що кухар готуватиме обід для всіх дітей, потрібно уважно оглянути кухню: плиту, холодильник, столи. Вихователь фіксує увагу на діях кухаря (варить суп, миє, ріже, кладе в каструлю м'ясо, овочі і т.д.).

Дошкільнята з порушеннями слуху довго засвоюють значення слів, що позначають почуття, емоції людей, тому важливо забезпечити уточнення значення цих слів у побуті, на заняттях з ознайомлення з навколишнім і розвитку мовлення. Вихователь допомагає дітям розподіляти ролі, стежить за тим, щоб сором'язливі, а також діти з нечіткою мовою змогли відчувати себе впевнено в головних ролях. Необхідно пам'ятати, що гра є найважливішим засобом розвитку особистісних якостей дитини: самостійності, ініціативності, сприяє формуванню міжособистісних відносин в групі.

Однак при виконанні тих чи інших ролей недостатньо тільки відтворити ігрові дії. У старшому дошкільному віці гра побудована не лише на зображенні діяльності людей, але і на передачі їх взаємин. Вихователь, перш за все сам, відтворює почуття, ставлення людей, виконуючи ролі в грі і фіксуючи на цьому увагу дітей («Лікар піклується про хворого» і т.д.). Для дітей завжди складно дається розподіл ролей, тому вихователь допомагає їм. Він стежить, щоб найбільш активні не виконували багато разів одні й ті ж ролі, щоб сором'язливі, а також діти з нечіткою мовою могли відчувати себе впевнено в головних ролях. Але робити це слід делікатно, зважаючи на бажання дітей, враховуючи особливості їх характерів. Не слід диктувати і нав'язувати роль, яка не подобається дитині.

В процесі освоєння дітьми різних ролей, ігри піднімаються на новий рівень також за рахунок включення предметів-замінників, використання дій і предметів в уявному плані. Однак уявними можуть стати лише ті дії, які добре засвоєні в побуті, зрозумілі за змістом і доступні всім дітям.

Ігри старших дошкільників стають більш тривалими, в процесі їх засвоєння вони видозмінюються, збагачуються новими елементами, розширюється коло діючих осіб і відображуваних явищ. На цьому етапі відбувається оволодіння способами побудови сюжету. Через гру старші діти пізнають світ навколо себе, включаються в систему соціальних відносин. Найбільш часто діти грають в такі ігри, як «Місто», «Транспорт», «У лікаря» і т.д.

У цих іграх об'єднується ряд сюжетів (наприклад, хвороба дитини, прихід лікаря, дії батьків, відвідування поліклініки, відвідування магазину і купівля подарунка для бабусі). У таких колективних іграх беруть участь діти, а для цього потрібен ретельний відбір мовних засобів, їх попереднє уточнення.

Вихователь вчить дітей наповнювати ігри новими враженнями і знаннями, відтворювати працю людей, їх відносини і почуття. Така гра дозволяє включення елементів планування, спілкування дітей з приводу сюжету і виконуваних ролей, їх оцінку. Гра повинна бути підготовлена як у змістовному, так і в плані мовного оформлення. Діти повинні знати назви ігор, дійових осіб, вміти за допомогою вихователя розподілити ролі [1, с. 175-176].

Підготовка до гри триває кілька днів, проводиться як на заняттях з гри, так і у вільний час, на прогулянках і тісно пов'язана з матеріалом інших занять. Умовно можна виділити наступні етапи в підготовці до сюжетно-рольової гри:

- підготовка до екскурсії (визначення вихователем її мети, вибір об'єктів спостереження, відбір мовного матеріалу, який буде повідомлено під час екскурсії);

- проведення екскурсії, виконання дій під час екскурсії (купівля подарунка для когось з дітей, відправлення листів та листівок тощо);
- бесіда про враження від екскурсії, розширення уявлень дітей в процесі розглядання малюнків, книг, альбомів; уточнення і активізація необхідно мовного матеріалу;
- закріплення знань дітей в процесі малювання, дидактичної або рухливої гри;
- обігрування сюжетних іграшок, підбір предметів-замінників;
- виготовлення необхідних атрибутів;
- визначення задуму майбутньої гри, планування її етапів, розподіл ролей;
- проведення колективної гри за участю вихователя;
- висловлення безпосередніх вражень від гри, виконаних ролей [3, с. 106].

Складна сюжетно-рольова гра вимагає від дітей оволодіння мовним матеріалом, пов'язаним як з організацією гри, так і з її змістом. Крім сюжетно-рольових в програмі є ігри-драматизації, які проводяться за участю вихователя і сурдопедагога. [1, с. 177].

Отже, можемо зробити висновок, що гра як вид діяльності, спрямована на пізнання дитиною навколишнього світу шляхом активної співучасті у праці та повсякденній життєдіяльності людей. У грі дитина пізнає навколишній світ, розвивається її мислення, мова, почуття, воля, формуються взаємовідносини з однолітками, відбувається становлення самооцінки і самосвідомості, довільність поведінки. Розвиток дитини в грі відбувається, перш за все, за рахунок різноманітної спрямованості її змісту.

Проведений науковий пошук не вичерпує всіх питань означеної проблеми. Перспективи подальшого дослідження пов'язані з поглибленим вивченням питання ігрової діяльності дітей дошкільного віку зі значними порушеннями слуху.

Список використаних джерел

1. **Головчиц Л.А.** Дошкольная сурдопедагогика: Воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха / Головчиц Л.А. – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. - 304 с.
2. **Носкова Л.П.** Дошкольное воспитание аномальных детей: Кн. для учителя и воспитателя / Носкова Л.П., Соколова Н.Д., Гаврилушкина О.П. и др. - Москва: Просвещение, 1993. - 224 с.
3. **Игры и игрушки** в жизни детей. Пособие для педагогов ДОУ / Под ред. Т.И. Оверчук; сост. Р.А. Горб – М.: Издательство ГНОМид, 2006. - 240 с.
4. **Поніманська Т.І.** Основи дошкільної педагогіки / Поніманська Т.І. – Київ: Абрис, 1998. - 448 с.

References

1. **Golovchic L.A.** Doshkol'naja surdopedagogika: Vospitanie i obuchenie doshkol'nikov s narushenijami sluha / Golovchic L.A. – Moskva: Gumanit. izd. centr VLADOS, 2001. - 304 s. 2. **Noskova L.P.** Doshkol'noe vospitanie anomal'nyh detej: Kn. dlja uchitelja i vospitatelja / Noskova L.P., Sokolova N.D., Gavrilushkina O.P. i dr. - Moskva: Prosveshhenie, 1993. - 224 s. 3. **Igry i igrushki v zhizni detej.** Posobie dlja pedagogov DOU / Pod red. T.I. Overchuk; sost. R.A. Gorb – M.: Izdatel'stvo GNOMiD, 2006. - 240 s. 4. **Ponimans'ka T.I. Osnovi** doshkil'noi pedagogiki / Ponimans'ka T.I. – Kiiiv: Abris, 1998. - 448 s.

Received 16.01.2016

Reviewed 27.02.2016

Accepted 26.03.2016